

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları : 807

TARİHSEL ELEŞTİRİ YÖNTEMLERİNİN
TENKİDİ VE İSLÂMÎ RİVAYETLERE
UYGULANMASI SORUNU
Fatma Betül ALTINTAŞ

ISBN: 978-605-7580-66-5

1. Baskı, Ocak 2020, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi İcra Kurulu'nun 14.09.2019 tarih
ve 132 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Yayıncı Sertifika No: 15402

BASKI: **TDV**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASİMEVİ | PRINTING HOUSE

Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11
Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

TARİHSEL ELEŞTİRİ
YÖNTEMLERİNİN
TENKİDİ VE İSLÂMÎ RİVAYETLERE
UYGULANMASI SORUNU

Fatma Betül ALTINTAŞ

ÖZGEÇMİŞ

1986'da Konya'da dünyaya geldi. Konya Mahmut Sami Ramazanođlu Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakóltesinden mezun olduktan sonra, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakóltesinde "Hanefi ve Şâfiî Fıkıh Kitaplarındaki Za'fi Şiddetli Rivayetler (el-Hidâye ve eş-Şerhu'l-Kebir Örneđi)" başlıklı tezi ile 2012'de yüksek lisansını, "Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Tenkidi ve İslâmî Rivayetlere Uygulanması Sorunu" başlıklı tezi ile 2019 yılında doktora-sını tamamladı. 2010-2011 yıllarında misafir öğrenci olarak bir yıllığına Columbia Üniversitesinde bulundu. 2009-2012 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran Kursu öğreticisi olarak görev yaptı. 2012 yılında Erciyes Üniversitesi Hadis bölümü araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Hâlen aynı fakóltede Doktor Öğretim Üyesi olarak çalışmakta olan Altıntaş, evli ve iki kız annesidir.

TÜM VARLIKLARIYLA BANA RAHMET OLAN
BABAM VE ANNEM'E...

İÇİNDEKİLER

■

İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	XVII
ÖN SÖZ	XIX
GİRİŞ	1
I. KONU.....	3
II. Kaynaklar ve Literatür	12
III. Araştırma Metodu	24
IV. Kavramlar	27
A. Tarih Tarihsellik ve Tarihselcilik	27
1. Tarih ve Tarih İlminin Seyri	27
2. Tarihsellik ve Tarihselcilik	32
a). Tarihselciliğin Doğuşu.....	33
b). Tarihselciliğin Versiyonları.....	33
3. Tarih, Tarihsellik ve Tarihselcilik Kavramlarının Tarihsel Eleştiri Yöntemleri İle İlgisi	35
B. Eleştiri ve Tenkit	37
C. Yöntem, Metot, Usûl	40

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHÎ, KURAMSAL VE PRATİK BOYUTLARIYLA TARİHSEL ELEŞTİRİ YÖNTEMLERİ

I. Batı Geleneğindeki Tenkit Yöntemleri ve Kitâb-ı Mukaddes Tenkidi	49
A. Batı Geleneğindeki Tenkit Yöntemleri	49
1. Temel Tenkit	50

2. İleri Tenkit	50
a) Tarihsel Eleştiri Yöntemleri	51
b) Edebî Eleştiri Yöntemleri	54
i. Anlatı Eleştirisi	55
ii. Kanon Eleştirisi	56
iii. Okur-Tepki Eleştirisi	57
iv. Yapısalcı Eleştiri	57
v. Retorik Eleştirisi.....	58
B. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Kitâb-1 Mukaddes Tenkit	
Tarihindeki Yeri	60
1. Modern Döneme Kadar Kitâb-1 Mukaddes Tenkidi	60
2. Modern Dönemde Kitâb-1 Mukaddes Tenkidi.....	62
C. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Kitâb-1 Mukaddes	
Dışındaki Metinlere Uygulanması.....	62
II. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Ortaya Çıkış ve Gelişimini	
Etkileyen Unsurlar.....	66
A. XV-XVI. Yüzyıl (Rönesans)	68
1. Rasyonalizm.....	70
2. Hümanizm	71
B. XV-XVII. Yüzyıl (Reformasyon).....	72
C. XVII-XVIII. Yüzyıl (Aydınlanma)	73
1. ‘Tarihsel İsa’ Çalışmaları.....	78
2. Filoloji Çalışmaları.....	79
D. XIX. Yüzyıl	82
E. XX. Yüzyıl	86
III. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Kullanım Amaçları	87
A. Metnin Orijinalini Tespit Etme Amacı.....	87
1. Birden Fazla Kaynakta Yer Alma İlkesi	88
2. Farklılık İlkesi	88
3. Uyum İlkesi.....	89
B. Metnin Yorumlanmasına Katkı Sağlama Amacı	90
IV. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Çeşitleri	92
A. Kaynak Tenkidi.....	94

1. Edebî Metinler Üzerinde Kullanılan Bir Yöntem ve Edebî Bir Faaliyet Olarak Kaynak Tenkidi.....	96
2. Bir Tarih Metodolojisi Olarak Kaynak Tenkidi.....	99
3. Kutsal Kitap Tenkit Yöntemlerinden Birisi Olarak Kaynak Tenkidi	103
a) Eski Ahit'in Kaynak Tenkidi Tarihi.....	104
i. XVIII. Yüzyıl (İki Kaynak Hipotezi).....	104
ii. XIX. Yüzyıl (Metin Hipotezleri).....	105
(a) Parçacık Hipotezi	106
(b) Eklenme Hipotezi	107
(c) Belgesel Hipotez	108
b) Yeni Ahit'in Kaynak Tenkidi Tarihi.....	111
i. Kaynakların Bağımsızlığı Hipotezi	112
ii. Kaynakların Birbirlerinin Dışındaki Kaynaklara Bağımlılığını Savunan Hipotezler.....	113
(a) Orijinal İncil Hipotezi.....	113
(b) Şifâhî İncil Geleneği Hipotezi.....	113
iii. Kaynakların Birbirine Bağımlılığını Savunan Hipotezler... ..	114
(a) Augustian Hipotezi.....	114
(b) Griesbach Hipotezi.....	114
(c) İki Kaynak Hipotezi.....	115
(d) Farrer Hipotezi.....	117
4. Kaynak Tenkidinin Amaçları ve Önemi	118
5. Kaynak Tenkidinin Yöntemi ve Aşamaları	119
a) Metnin Ardındaki Kaynakların Belirlenmesi.....	119
b) Kaynaklar Arasındaki Bağlantının Tespiti.....	120
c) Kaynak ve Yazarı Hakkındaki Diğer Bilgilerin Tespiti	121
6. Kaynak Tenkidinin Örnekler Üzerinde Uygulanışı.....	122
a) Yaratılış 1:24 ile Yaratılış 2:4	123
b) Yaratılış 1:1-2:4 ile 2:4-4:26 ile 5:1-32	124
c) Markos 1:32-34 ile Matta 8:16-17	124
d) Matta 9:34; Matta 12:24.....	125
e) Markos 2:15 ile Luka 5: 29.....	125

6. Yuhanna 14:31	126
B. Form Tenkidi.....	126
1. Halk Bilimi Alanında Kullanılan Bir Yöntem Olarak Form Tenkidi.....	127
2. Kutsal Kitap Tenkit Yöntemlerinden Birisi Olarak Form Tenkidi	129
a) Birinci Kuşak Form Tenkitçileri	132
i. Hermann Gunkel (ö. 1932).....	132
ii. Martin Dibelius (ö. 1947).....	135
iii. Rudolf Bultmann (ö. 1976)	138
iv. Karl Ludwig Schmidt (ö. 1956).....	144
b) İkinci Kuşak Form Tenkitçileri	145
i. Albrecht Alt (ö. 1956)	145
ii. Sigmund Mowinckel (ö. 1965)	146
c) Üçüncü Kuşak Form Tenkitçileri	146
3. Form Tenkidinin Amaçları ve Önemi.....	147
4. Form Tenkidinin Yöntemi ve Aşamaları.....	148
5. Form Tenkidinin Örnekler Üzerinde Uygulanışı	150
a) Yaratılış 2:4-3:24	151
b) Mezmurlar 2.....	156
c) Luka 20: 45-47	156
d) Filipliler 2:6-11	157
e) Matta 15: 21-29	157
C. Redaksiyon Tenkidi.....	159
1. Düzeltme Tenkidi:	160
2. Kompozisyon Tenkidi.....	160
3. Redaksiyon Tenkidinin Ortaya Çıkışı ve Gelişim Süreci.....	161
4. Redaksiyon Tenkidinin Amaçları ve Önemi	164
5. Redaksiyon Tenkidinin Yöntemi ve Aşamaları	165
6. Redaksiyon Tenkidinin Örnekler Üzerinde Uygulanışı.....	166
a) Yaratılış 2:9	169
b) Matta 8:23-27; Markos 4: 35-41.....	169
c) Matta 3:17; Markos 1: 11; Luka 3: 22	170

e) Markos 6:5-6 ; Matta 13:58	170
f) Matta 15:21-29; Markos 7:24-30	171
D. Gelenek/Rivayet Tenkidi	172
1. Gelenek/Rivayet Tenkidinin Ortaya Çıkış ve Gelişim Süreci.....	175
a) Alman Okulu (Albrecht Alt, Gerhard Von Rad, Martin Noth).....	176
b) İskandinav Okulu	178
2. Gelenek/Rivayet Tenkidinin Amaçları ve Önemi.....	179
3. Gelenek/Rivayet Tenkidinin Yöntemi ve Aşamaları.....	180
4. Gelenek/Rivayet Tenkidinin Örnekler Üzerinde Uygulanışı	181
a) Çıkış 20: 8-11-Tesniye 5:12-15.....	182
b) Samuel 3. Bölüm.....	183
c) Matta 23. Bölüm	184
d) Korintliler 15:1-11.....	185
e) Korintliler 12:21; Efesliler 4:15	186
E. Değerlendirme	186

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL ELEŞTİRİ YÖNTEMLERİNİN TENKİDİ

I. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Kitâb-ı Mukaddes Üzerinde Kullanılmasının İmkânına Dair Yahudi-Hristiyan Dünyasındaki Tartışmalar	195
II. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerini Eleştirenler ve Eleştirilerin Tarihi Seyri	200
III. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerine Yönelik Tenkitler	209
A. Yöntemlerin Ön Kabullerine Dair Tenkitler.....	212
1. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Temel Ön Kabullerine Dair Tenkitler	213
a) Şüphencilik ve İhtimal İlkesi	213
b) Katı Nedensellik İlkesi.....	214
c) Bağlantı İlkesi.....	215
d) Analoji İlkesi.....	217
e) Doğüstü Olayları ve Durumları Ret.....	218
f) İlerleme/Gelişimselcilik İlkesi.....	220
g) Aklı ve Bilimi Ön Plana Alma	222

2. Kitâb-1 Mukaddes Metnine Yazarlarına ve Kiliseye	
Yönelik Ön Kabuller	223
a) Yazılı Metinlerin Şifâhî Rivayetlere Göre Daha Güvenilir	
Olduğu Kabulü.....	224
b) Metinlerin Uzun Süre Sadece Şifâhî Olarak Aktarıldığına	
Dair Ön Kabul	224
c) Kitâb-1 Mukaddes Metninin İnsan Ürünü ve Değişmiş	
Olduğu Ön Kabulü	225
d) Metinlerin Korunmaya Çalışılmadığına Dair Ön Kabul.....	227
e) Yazarların Kendi İçerisinde Uyumsuz ve Tutarsız	
Malzeme Aktarmayacağı Ön Kabulü.....	228
f) Kitâb-1 Mukaddes Metnin Küçük Parçalardan	
Oluştugu Ön Kabulü	228
3. Diğer Ön Kabuller.....	230
B. Yöntemlerin Kullandıkları Dellillere Dair Tenkitler	233
1. Filolojik Argümanlar	233
2. Anakronizm	235
3. Argumentum e Silentio	238
C. Yöntemi Uygulayanlara Dair Tenkitler.....	245
D. Yöntemlerin Uygulanışına Dair Tenkitler.....	247
1. Yöntemin Uygulanabildiği Metinlere Dair Tenkitler	247
2. Yöntemlerin Uygulanış Amacına Yönelik Tenkitler	247
a) Metnin Orijinalini Tespit Etme Amacıyla İlgili Tenkitler.....	247
b) Metnin Yorumlanması İçin Kullanılmasına Yönelik Tenkitler	249
E. Yöntemlerin Güvenilirliğine Dair Tenkitler.....	251
1. Yöntemlerin Subjektif Olduğu.....	251
2. Yöntemlerin İdeolojik Olduğu.....	253
3. Yöntemlerin Genel Kabul Görmediği ve Tatmin Edici Olmadığı	254
4. Yöntemlerin Tutarsızlıklar Barındırdığı.....	255
5. Seküler Yöntemler Olduğu.....	255
6. Yöntemlerin Metnin İçindeki Her Şeyi İddiasına	
Uygun Şekilde Anlamaya Çalıştığı	256
7. Yöntemlerin Modern Paradigmalar Kullandığı	257
8. Yöntemlerin Sadece Belli Kesimlere Hitap Ettiği.....	258

9. Yöntemlerin Birbirine Dayandığı.....	258
10. Yöntemlerin Yapabileceği Her Şeyi Yaptığı.....	259
F. Yöntemlerin Yol Açtığı Sonuçlara Dair Tenkitler	261
1. Sonuçlarının Yıkıcı Olduğu	261
2. Kitâb-1 Mukaddes'in Otoritesini Sarstığı	262
3. Metinlerdeki Teolojik Anlamın Geri Planda Kalmasına Sebepe Olduğu.....	262
4. Kitâb-1 Mukaddes'in Bütünlüğünü Ortadan Kaldırdığı	263
5. Okuyucuyu Kitâb-1 Mukaddes'ten Uzaklaştırdığı	264
6. Metinlerin Farklı Yönlerini Gözden Kaçırmaya Sebep Olduğu...	265
G. Diğer Eleştiriler	265
IV. Değerlendirme	266

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİHSEL ELEŞTİRİ YÖNTEMLERİNİN İSLÂMÎ RİVAYETLERE UYGULANMASI SORUNU

I. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin İslâmî Rivayetlere Uygulanmasının İmkânı ve Kabulüne Dair Tartışmalar	271
A. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin İslâmî Rivayetler Üzerinde Uygulanmasını Mümkün Görenler	272
B. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin İslâmî Rivayetler Üzerinde Uygulanmasını Mümkün Görmeyenler	277
1. Yöntemlerin Evrensel Olmadığı	279
2. Batı İle İslâm Geleneği Arasında Paradigma Farkının Bulunduğu.....	280
3. Yöntemlerin Ardındaki Felsefelerin İslâmî Geleneğe Uygun Olmadığı.....	281
4. İki Gelenek Arasında Uzlaştırılmaz Farklılıklar Olduğu	282
5. Yöntemlerin İslâm Dünyasının Otantik Refleksi Olmadığı	283
C. Değerlendirme.....	287
II. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Oryantalistler Tarafından İslâmî Rivayetlere Uygulanması	288
A. Oryantalistlerin İslâmî Rivayetler Üzerinde Yaptıkları Uygulamalar.....	292
B. Değerlendirme	328

III. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin İslâmî Rivayetlere Uygulanmasına Yönelik Tenkitler.....	348
A. Yöntemlerin Ön Kabullerine Dair Tenkitler.....	350
1. Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin Temel Ön Kabullerine Dair Tenkitler	351
a) Şüphencilik ve İhtimal İlkesi	351
b) Katı Nedensellik İlkesi.....	355
c) İlerleme ve Gelişimsellik İlkesi	368
d) Akli ve Bilimi Ön Plana Alma	373
2. İslâmî Rivayetlerin Metinlerine ve Râvilerine Yönelik Ön Kabuller.....	374
a) Yazılı Metinlerin Şifâhî Rivayetlere Göre Daha Güvenilir Olduğu Kabulü.....	374
b) Metinlerin Uzun Süre Sadece Şifâhî Olarak Aktarıldığına Dair Ön Kabul.....	377
c) Bütün Dinî Metinlerin İnsan Ürünü Olduğu Kabulü.....	378
d. Râvilerin Kendi İçerisinde Uyumsuz ve Tutarsız Malzeme Aktarmayacağı Ön Kabulü.....	380
3. İslâmî Rivayetlere Has Ön Kabuller.....	381
a) Metin Tenkidine Önem Verilmediği Kabulü.....	381
b) İsnadların Güvenilmez Olduğu Kabulü	383
c) İslâmî Rivayetlerin Büyük Bir Kısımının Yahudilik veya Hristiyanlık Menşeli Olduğu Kabulü.....	386
B. Yöntemlerin Kullandıkları Delillere Dair Tenkitler	392
1. Filolojik Argümanlar	392
2. Anakronizm	395
3. Argumentum e Silentio	396
a) Sükût deliline aşırı değer yükleme	400
b) Tüm eserleri aynı amaçla yazılmış gibi kabul etme	400
C. Yöntemleri Uygulayanlara Dair Tenkitler	405
D. Yöntemlerin Uygulanışına Dair Tenkitler.....	407
1. Yöntemlerin Uygulanış Amacına Yönelik Tenkitler	407
a) Orijinal Metni Tespit İçin Kullanılmasına Dair Tenkitler.....	407

b) Metnin Anlaşılıp Yorumlanması Amacıyla Kullanılmasına Yönelik Tenkitler.....	409
2. Yetersiz ve Uygunsuz Kaynak Kullanımı	411
E. Yöntemlerin Güvenilirliğine Dair Tenkitler.....	413
1. Yöntemlerin Subjektif Olduğu.....	413
2. Yöntemlerin İdeolojik Olduğu.....	414
3. Yöntemlerin Genel Kabul Görmediği ve Tatmin Edici Sonuçlarının Olmadığı.....	416
4. Yöntemlerin Çeşitli Tutarsızlıklar Barındırdığı.....	416
5. Yöntemlerin Metnin İçindeki Her Şeyi İddiasına Uygun Şekilde Anlamaya Çalıştığı	419
6. Yöntemlerin Modern Paradigmalar Kullandığı	421
7. Yöntemlerin Genellemeci Olduğu	422
8. Yöntemlerin Yapabileceği Her Şeyi Yaptığı	423
F. Yöntemlerin Yol Açtığı Sonuçlara Dair Tenkitler	423
G. Değerlendirme.....	425
V. Türkiye'deki Modern Hadis Tenkitçiliğinde Tarihsel Eleştiri Yöntemlerinin İzdüşümleri.....	428
SONUÇ	451
BİBLİYOGRAFYA	465
KARMA DİZİN	513

ÖN SÖZ

İnsanlık tarihi boyunca, sözün gelecek nesillere bozulmadan ulaştırılması, üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur. Kadîm geleneklerin birçoğunda, insanların önem verdikleri şahısların (kral, peygamber, toplum önderi vb.) sözleri korunmaya çalışılmış, yaşadıkları hikâyeleşmiş ve hatta efsaneleşmiştir. Bu sözler ve hikâyeler, şifâhî ve/veya yazılı olarak nesilden nesle aktarılmıştır. Aktarılan malzemeler zaman geçtikçe çeşitli eserlerde derlenmiştir. Bu aktarım yolculuğunun çeşitli kademelerinde hem söz ve metinlerin kendisinde hem de aktarılan bu malzemelerin anlaşılması noktasında çeşitli farklılaşmalar oluşmuştur. Gelenekler, söz ve metinlerin korunması ve geleceğe en doğru şekilde aktarılması konusunda, zamanının ve şartların elverdiği ölçüde kendi sistemleri içerisinde bir çözüm bulmaya çalışmışlardır.

İslâm medeniyeti, gerek hadislerin gerekse diğer İslâmî rivayetlerin korunması ve aktarılması konusunda, kendi dönemindeki diğer medeniyetlerle kıyaslandığında ileri düzeyde yer almıştır. Bununla birlikte klasik metodolojideki seviye, diğer medeniyetlerin sözün korunup aktarılması konusunda ortaya koydukları birikimin göz önünde bulundurulmasına engel değildir. Bu çalışma, dinî olan ve olmayan birçok metin üzerinde uygulanan tarihsel eleştiri yöntemlerinin tahkikini, yöntemlere yöneltilen metodolojik eleştirileri ve bu yöntemlerin İslâmî rivayetler üzerindeki kullanımının imkânını, sorunlarını ve sınırlılıklarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma, üç bölümden müteşekkildir. Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi ele alınmış, literatür

değerlendirmesi yapılmış ve çalışmanın başlığındaki temel kavramlar ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde Batı geleneğindeki tenkit türleri ve Kitâb-ı Mukaddes tenkidi üzerinde durulmuş; tarihsel eleştiri yöntemleri kapsamında yer alan dört temel eleştiri türü, yani kaynak, form, redaksiyon ve gelenek/rivayet tenkidi ayrıntılı olarak incelenmiştir. Her bir yöntemin tarihçesi, ortaya çıkmasına etki eden durumlar, ön kabulleri, temel kavramları, önde gelen isimleri, yöntemlerin birbirleri ve diğer tenkit türleriyle ilişkisi ele alınmış, uygulamaları ile ilgili örnekler verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Batı dünyasının, kendi geleneği içerisinden doğmuş bu yöntemlere yönelttikleri eleştiriler, tarihi seyri içinde incelenmiş ve kimlerin eleştiri yönelttiği üzerinde durulmuştur. Bu eleştiriler, yöntemlerin ön kabullerine, kullandıkları delillere, uygulayıcılarına, uygulamalarına, güvenilirliklerine ve uygulanmasının yol açtığı/açabileceği sorunlara göre tasnif edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, bu yöntemlerin İslâmî rivayetlere uygulanması sorununa dairdir. İlk olarak tarihsel eleştiri yöntemlerinin İslâmî rivayetlere uygulanmasının imkânı konusundaki tartışmalara yer verilmiştir. Daha sonra uygulanmış örneklerinden yola çıkılarak, bu uygulamalarda tarihsel eleştiri yöntemlerinin bizzat kendisinden kaynaklanan sorunlara yönelik yöntemsel eleştirilere değinilmiştir. Bu eleştiriler yine ikinci bölümdeki başklandırma sistemine uygun olarak yöntemlerin ön kabullerine, kullandıkları delillere, uygulayıcılarına, güvenilirliklerine ve sonuçlarına göre tasnif edilmiştir. Ayrıca bu bölümde, modern hadis tenkitçiliğindeki tarihsel eleştiri yöntemlerinin izleri sürülmüştür.

Bu çalışmada birçok kişinin katkısı mevcuttur. Öncelikle ilmî birikimi, tecrübesi ve geniş ufku ile çalışmamın ortaya çıkıp sona ermesine kadar bana rehberlik edip kıymetli katkılarını esirgemeyen çok değerli tez danışmanım Prof. Dr. Salahattin Polat'a teşekkür ederim. Çalışmamı okuma ve değerlendirme nezaketi gösteren Doç. Dr. Ramazan Adıbelli, Doç. Dr. Dursun Ali Aykıt, Dr. Öğr. Üyesi Kenan Tekin, Dr. Öğr. Üyesi Asım Duran, Arş. Gör. Süheyla Hale Bayırbaşı ile Arş. Gör. M. Hulusi Yeşil'e ve çalışmanın içerisinde kullanılan

Almanca kaynakların anlaşılmasına katkı sunan kıymetli abim Dr. Öğr. Üyesi Necmeddin Güney'e teşekkürlerimi sunarım.

Tüm varlıklarıyla bana rahmet olan babam ve anneme, sadece hayat yolunda değil ilim yolunda da refikim olan eşim Muhammed Esat Altıntaş'a ve bana zamanın yalnızca ısrarla isteyenler için genişleyebilen gizli basamakları olduğunu gösteren yavrularım Elif Reyyan ve Zeynep Ebrar'a varlıklarından ve desteklerinden ötürü minnettarım.

Bu eser, Meridyen Derneği tarafından düzenlenen "VIII. Hadis ve Siret Araştırmaları Ödülleri" kapsamında 2019 yılı doktora kategorisi birincilik ödülüne layık görülmüştür. Meridyen Derneğine bu desteklerinden ötürü teşekkür ederim.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Fatma Betül ALTINTAŞ

Kayseri-2019

Giriş

I. KONU

Gelenekler, geçmişten geleceğe aktarılan metinlerin korunması, anlaşılması ve yorumlanması konusunda kendilerine has yöntemler geliştirmişlerdir. Metnin sonraki nesillere bozulmadan aktarılması, ortaya çıktığı zaman ve mekânının sorgulanması, tarihsel arka planına yerleştirilmesi, dil yapısının değerlendirilmesi, yazarının ya da editörünün kullandığı kaynakların belirlenmesi, yazılı hâle gelinceye kadar geçirdiği serüvenin incelenmesi ve edebî türünün belirlenmesi gibi birçok işlevi mümkün kılan yöntemler burada zikredilebilir.

İslâm medeniyetinin gerek hadislerin gerekse diğer İslâmî rivayetlerin korunması ve bozulmadan sonraki nesillere aktarımı için ortaya koyduğu klasik metodoloji, döneminin standartlarına göre önemli ölçüde ileri düzeyleri yakalamıştır. Bununla birlikte klasik metodolojideki bu düzey, diğer medeniyetlerin sözün korunup aktarılması konusunda ortaya koydukları birikimin göz önünde bulundurulmasına mâni değildir.

Metinlerdeki bozulmaların önlenmesi, düzeltilmesi ve metinlerin sonraki nesillere aktarımı konusunda katkı sağlayan medeniyetlerden bir tanesi de Batı medeniyetidir.¹ Batı geleneğinde, metinlere uygulanan tenkit yöntemleri, temel tenkit yöntemleri (İng: Lower Criticism) ve ileri tenkit yöntemleri (İng: Higher Criticism) şeklinde ikiye ayrılır. Sözün aktarımındaki değişme ve bozulmaların önüne geçme çabasının bir disipline dönüşmüş hâli olan metin tenkidi, metinlere uygulanan temel tenkit aşamasını oluşturur. Metnin gerçekliği, tarihî değeri ve yorumu ile ilgili faaliyetler ise ileri tenkit adı altında

1 Bu çalışmada Batı medeniyetinden (Batı'dan) kastımız, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri ile bunların geçmişi kabul edilebilecek Roma ve Yunan uygarlıklarıdır.